Novitates Theriologicae, Pars 17: 172–175 (2025)
doi: http://doi.org/10.53452/nt1729

Олександр Тягунов — колектор, таксидерміст і дослідник

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

Zagorodniuk, I. **Oleksandr Tiagunov, a collector, taxidermist, and researcher.** — An essay about the zoologist, who is noted as a collector of zoological museums of Ukraine (birds and small mammals) and of large samples of hedgehog diet (>1300). The researcher worked in a number of zoological centres in Kyiv and was associated with the zoological museums of the Ukrainian Academy of Agricultural Sciences (now NUBiP) and IZAN (NMNH). One of his most notable achievements was the analysis of hedgehog feeding, carried out not only by taxonomic groups of prey species, but also by their population, habitat and ecomorphological types. This allowed us to clearly define the species' trophic niche.

Біографічна довідка

Олександр Сергійович (Алік) Тягунов[1] народжений 8.02.1947 у Києві. Вчився в школі у 1954–1963 рр. Працював в установах зоологічного профілю Києва й області: Інституті зоології АН (таксидерміст зоомузею, 09.1964 до 06.1967), у 1967–1973 навчався в сільгоспакадемії (УСГА) на зоотехніка, у 1968–1971 керував гуртками зоологів у Палаці піонерів, 1971–1972 — таксидерміст зоомузею УСГА, з 1972 р. і надалі — мисливствознавець у різних установах, зокрема й у Київському військовому окрузі (1974–1977).

В ІЗАН працював у складі музейної групи, проте на вимогу її керівника М. Щербака звільнився; особова справа в ІЗАН вдруге відкрита у 03.1978–02.1982. Після, за переказами колег, працював у Красноярському краї, де займався промислом соболя, за що мав кримінальні справи. На поч. 1990-х (1990–1992) неодноразово бував на біобазі «Теремки», де спільно з О. Петрусенком аналізував живлення їжаків за матеріалами, зібраними ним у 1968–1970 рр. Подальша доля невідома.

Рис. 1. Олександр Тягунов. Фото з особової справи в ІЗАН (#1716), 1978 р.; за сприяння Д. Лазарєва.

[1] Ім’я й по-батькові з’ясовано за оглядом іхтіологічних досліджень у ННПМ [Мовчан 2019].

Наукові доробки та теріологічні колекції

Найпримітнішим теріологічним доробком став препринт «Трофічні зв'язки їжака у природних екосистемах України» [Петрусенко *et al.* 1993][1]. Матеріал зібрано протягом 1968–1970 рр. на півночі Київщини[2], мова про 1259 шлунків (+14 проб з Криму) [ibid.]. Очевидно, збір матеріалу проводився з використанням спеціально навченого пса[3]. Ці матеріали планувалося використати для дисертації, проте через проблеми з їх походженням (неясність способів здобування) М. Воїнственський як керівник відділу цю ідею відхилив. Ця тема явно пов'язана з вивченням Тягуновим тетеревів, чому він присвятив одну з праць [Тягунов 1984] і, по-друге, в обґрунтуванні цитованої праці вказано, що наприкінці 1960-х і початку 1970-х років робітникам мисливських господарств було рекомендовано знищувати їжака в місцях гніздування куріпок, тетеруків, рябчиків, фазанів тощо[4].

Окрім величезного обсягу фактичного матеріалу цінністю цієї праці є опис об'єктів живлення за класифікатором С. Медведєва, коли кожний таксон зі списку жертв описано за низкою екоморфологічних, просторово-часових та популяційних ознак, що дозволило чітко схарактеризувати трофічну нішу виду: загалом використано 90 атрибутів, об'єднаних у 15 груп.

У середині 1980-х рр. разом зі співробітником ІЗАН І. Люриним займався темою формування зоокомплексів лісових екосистем Полісся в умовах меліорації, чому присвячено окрему працю [Тягунов & Люрин 1985].

Колекції Тягунова є в ННПМ та в НУБіП. Колекції в ННПМ охоплюють 1964–1965 ррр. і представлені шкірками й черепами (5 екз. *Microtus* з Чорноморського заповідника — спиртові) [кількість екз. вказано для n > 1].

> *Sylvaemus sylvaticus* (Київ, Теремки, 20.02.64)[5]; *Sylvaemus tauricus* (Крим, Айпетрі, 8.06.61; Закарпаття, Мукачівський р-н, с. Синяк, 8–9.06.65, 9 екз.; Закарпаття, Тячівський р-н, Вел. Уголька, 1.06.65, 3 екз.); *Sorex araneus* (Київ, 12.06.64); *Myodes glareolus* (Київ, Теремки, 6–21.02.64, 12 екз.; Кіровоградська обл., Знам'янський р-н, с. Водяне, Чорний ліс, 1.11.64, 2 екз.; Карпати, без дет., 1.05.65; Івано-Франківська обл., Ворохта, 15.06.65); *Microtus arvalis* (Київська обл., Яготин, 18.11.65); *Microtus socialis* (Херсонська обл., Чорноморський заповідник, 20–21.05.65, 5 екз.).

В огляді колекцій НУБіП [Шевченко *et al.* 2015] відмічено, що його збори за обсягом посідають друге місце (140 екз.); серед них 15 зразків ссавців, зібраних на Київщині (Дніпро, Десна), з крайніми датами 1.06.70–13.06.71:

---

[1] Ця робота заслуговує на повноцінну публікацію, наразі це лише препринт.

[2] У Поліському, Димерському, Києво-Святошинському, Макарівському і Тетіївському районах.

[3] Про пса у цій праці слова немає, проте всі колеги повідомляли про мисливські захоплення Тягунова і його роботу з псами (дратхари), які вкрай небайдужі до їжаків і часто їх вбивають.

[4] У першій фразі завершальної частини огляду вказано «... ми насамперед усвідомлюємо варварський спосіб здобування (...) матеріалу, покладеного в основу цієї роботи. Єдиним виправданням є те, що їжаки (...) винищувалися працівниками мисливських і лісових господарств; О. С. Тягунов підбирав лише мертвих особин для взяття вмісту травного тракту.» (с. 31–32).

[5] Знахідку *Sylvaemus sylvaticus* у Теремках 1964 р. цитовано автором [Загороднюк 1993].

Колекція скелетів (кістки в пробірках): *Talpa europaea* (Київ, центр. ст. юннатів, 28.06.70); *Microtus arvalis* (Глібовка Вишгородського р-ну, 1.05.70, 26.06.70; Двірське ДМГ, 1.05.70; ур. Теремки, 7.05.70, 13.07.70), *Sylvaemus sylvaticus* (Київ, поля зрошення, 24.03.70); *Mus musculus* (Київ, бул. Шевченка, 21.03.70)[1]. Колекція тушок: *Erinaceus concolor* (Пуща-Водиця, 12.10.70, 2 екз.), *Arvicola amphibius* (Вищедубечансьське ДМГ, 10.06.71), *Sylvaemus sylvaticus* (Летки 8.06.71), *Mus musculus* (гирло Десни, 5.06.71; Летки, 8.06.71; Хотянівка, 8–9.06.71, 3 екз.; Остер 14.06.71, 2 екз.; Пирново, 13.06.71, 2 екз.).

З місць зберігання зразків, географії зборів і хронологій можна припустити, що дослідник у 1964–1965 (напевно і пізніше) працював у ІЗАН, а у 1970–1971 рр. — у НУБіП. (Для орієнтира: у 1960–1975 рр. у зоомузеї ІЗАН таксидермістом і потім художником працював Євген Заблудовський, тобто вони напевно були напарниками по музейній роботі й напевно тому є подібні етикетки на зразках з Архангельська 1964 та Криму 1965 р.).

Мав близько 10 публікацій у мисливських виданнях (за особовою справою в ІЗАН), серед них: «Їжак в мисливському господарстві України» (Охота и охотничье хозяйство, 1974, № 7), «Ондатра в наших господарствах» (Охотник, 1975, № 6), «Сказ у диких тварин» (Охотник, 1975, № 6).

Позатеріологічне, захоплення, чесноти

Як досвідчений мисливець і зоолог, О. Тягунов вирізнявся увагою до птахів. У колекції зоомузею НУБіП[2] є чимало орнітологічних зборів цього колектора (125 тушок птахів) [Шевченко *et al.* 2016], із широким спектром родів: *Podiceps, Anas, Crex, Corvus, Passer, Phylloscopus, Psitta, Alauda, Anthus, Pinicola, Parus* тощо (С. Шевченко, особ. повід.). Цей спектр засвідчує інтерес дослідника до всього різноманіття, без обмеження уваги мисливськими чи іншими видами. Є й раритети: тушка жовни зеленої (*Picus viridis*) зі ст. Спартак Бородянського р-ну (02.04.1969); опудало сивки звичайної (*Pluvialis atricaria*) з Архангельської обл. (17.08.69).

Одним з його інтересів була динаміка ареалу тетерука в Україні [Тягунов 1984]. Цю тему планували як дисертаційну, що узгоджувалося з мисливськими пристрастями науковця. Проте ця тема не отримала розвитку. Шкодила послідовності й несталість інтересів: одна з останніх активностей в ІЗАН, яку він готував як доповідь, — тема утилізації деревини в лісгоспах (М. Клестов, особ. повід.). І це було останньою пам’ятною подією.

Головними пристрастями були полювання і пси. Його авантюризм був в усьому: колеги згадують, як він купив костюм генерала лісової служби, в якому їздив на «царські» полювання в різні ДЛМГ. Утримував дратхара, безжального до їжаків: з цього й почався збір проб (перша вибірка з понад 600 шлунків їжаків вразила колег). Дратхар був дуже сильним, якось у мисливсь-

[1] Напевно ці зразки маркують роботу колектора у сховищі зразків ссавців з колекції ННПМ, які в 1970–1990-х рр. розміщувалися в підвалі будинку 14 (?) по бул. Шевченка.

[2] Повна сучасна назва цього музею — Навчальна лабораторія «Музей лісових птахів і звірів імені професора О. О. Салганського» [Шевченко *et al.* 2016].

кому господарстві «Ушомир», прив'язаний до печі пес рвонув на голос господаря і розвалив піч. Забавою у місті було те, що цей пес робив стойки на гарних дівчат і постових міліціантів. Вдома, а мешкав він на Коцюбинського, Алік розводив горлицю смішливу (*Streptopelia roseogrisea*).

У Тягунова була низка хвороб скелета (казали про туберкульоз кісток), через що ходив із паличкою, кульгав. Проте це не заважало йому бути вправним мисливцем і польовиком, активною в усьому людиною. Ті, хто його знав, відмічали його як великого, міцного здоров'яка, енергійного й авантюрного, при тому незмінно гарного мисливця і допитливого натураліста.

Подяки

Щира подяка колегам, які сприяли відтворенню біографічних деталей: І. Легейді, М. Головушкіну, М. Клєстову, Л. Міщенко, А. Полуді. Дякую С. Шевченку за уточнення по базі даних колекції НУБіП та Д. Лазарєву за копію особової справи.

Література

Загороднюк, И. В. 1993. Идентификация восточноевропейских форм Sylvaemus sylvaticus (Rodentia) и их географическое распространение. *Вестник зоологии*, **27** (6): 37–47. http://goo.gl/CUw8Ke

Мовчан, Ю. В. 2019. Експозиція і фондові колекції міног і риб у Зоологічному музеї Національного науково-природничого музею НАН України. *Збірник праць Зоологічного музею*, **50**: 29–36. https://museumkiev.org (pdf)

Петрусенко, А. А., Л. Ф. Коваль, А. С. Тягунов. 1993. *Трофические связи ежа в природных экосистемах Украины*. АН Украины, Институт зоологии им. И. И. Шмальгаузена, Украинское териологическое общество, Киев, 1–60. (Серия: Ин-т зоол. АН Украины, Препринт № 93.2).

Шевченко, С. М., В. М. Тищенко, І. В. Давиденко. 2015. Фондова колекція Музею лісових звірів і птахів ім. професора О. О. Салганського (Київ). *Вісник Національного науково-природничого музею*, **13**: 111–118. https://bit.ly/33gb7PR

Тягунов, А. С. 1984. Закономерности исторических изменений ареала тетерева на Украине. *В кн.: Восьмая Всесоюзная зоогеографическая конференция. (Ленинград, Тезисы докладов 6–8 марта 1984 г.).* Москва, 148–149.

Тягунов, А. С., И. Б. Люрин. 1985. Некоторые общие черты формирования зоокомплексов лесных экосистем Украинского Полесья в условиях мелиорации. *В кн.: Влияние антропогенных факторов на структуру и функционирование биогеоценозов*. Калинин, 106–117.

Резюме

Загороднюк, І. **Олександр Тягунов — колектор, таксидерміст і дослідник.** — Нарис про зоолога, який відзначений як колектор зоологічних музеїв України (птахи та дрібні ссавці) та обсяжних проб щодо живлення їжаків (>1300). Дослідник працював у низці київських зоологічних центрів і був пов'язаний із зоологічними музеями УСХУ (нині НУБіП) та ІЗАН (ННПМ). Один із найпримітніших доробків — аналіз живлення їжаків, проведений не тільки за таксономічними групами видів-жертв, але й за популяційно-біотопними й екоморфологічними їх типами. Це дозволило чітко окреслити трофічну нішу виду.